

Росенко Людмила

ТЕОРІЇ ТА ЗАСОБИ СТВОРЕННЯ ГУМОРУ В СУЧАСНОМУ ХУДОЖНЬОМУ АНГЛОМОВНОМУ ТЕКСТІ

Анотація

У статті аналізуються теорії створення гумору в художньому тексті. Виділено три основних групи теорій досягнення гумористичного ефекту в тексті: теорії несумісності, теорії ворожості і теорії вивільнення. Досліджено ряд лексико – синтаксичних засобів, якими користується відомий британський письменник Террі Пратчетт для зображення комічного у своїх художніх творах у стилі фентезі. В результаті аналізу виявлено, що для створення комічного Т. Пратчетт найчастіше виристовує засоби іронії, сатири, різні види тропів, вставні конструкції.

Ключові слова: теорії створення гумору; теорії несумісності; теорії ворожості; теорії вивільнення; лінгвостилістичні засоби гумору; засоби створення комічного у тексті.

Roienko Liudmyla

THEORIES AND MEANS OF HUMOUR FORMATION IN MODERN ENGLISH LITERARY TEXT

Annotation

The theories of humour formation in literary text have been analysed in the article. Three main groups of theories of achieving humorous effect in the text have been identified: theories of incongruity, hostile theories, release theories. The range of lexical – syntactic means, which were used by the famous British writer Terry Pratchett for conveying comic effect in his literary works in the fantasy style, have been investigated. As a result of analyses it has been detected that for humour formation mostly means of irony, satire, different kinds of tropes, parenthetic constructions were used by the author T. Pratchett.

Key words: theories of humour formation; theories of incongruity; hostile theories; lexical – syntactic means of humour; means of humour effect formation in the text.

1. Постановка проблеми

Гумор розповсюджений у всіх сферах людського життя і спілкування, пронизує сфери культури і суспільства. Це вже сприймається як аксіома, що люди тяжіють до задоволення і розваг, а гумор є універсальним і потужним чинником не лише розважального або комунікативного значення, а й соціологічного та психологічного. Хоча це звучить кумедно, але гумор є серйозним питанням, тому що він стосується не лише веселощів, його можна розглядати як шлях до людських душ і сердець, а отже і продуктів людської культури.

Про природу комічного висловлювались філософи Арістотель, І. Кант, А. Шопенгауер, Т. Гоббс, З. Фрейд. Зарубіжні лінгвісти Ю. М. Мухіна, С. Аттардо, Крічлі С., Дж. Морреал, Н. Р. Норрік, В. Раскін досліджували засоби створення комічного у тексті. Лінгвістичні засоби вираження гумору та іронії на матеріалі художніх творів вивчали Н. К. Салихова, О. А. Лаптева, А. А. Щербина. М. Мінський, М. Р. Жолтухіна присвятили свої праці дослідженню сарказму. Вітчизняні вчені Ю. Лотман, С. Походня, О. Шонь досліджували іронію на матеріалі англійської мови. Ф. Бацевич розглядав комунікативно прагматичні вияви іронії.

Мета даної статті – презентувати сучасні підходи до створення комічного у англійських текстах художньої літератури; розглянути сучасні теорії гумору, які домінують у сучасних мовних дослідженнях; продемонструвати лексико – синтаксичні засоби створення комічного у творах англійського письменника Террі Пратчетта.

2. Виклад основного матеріалу

Террі Пратчетт (1948 – 2015) – один із найвідоміших британських письменників сучасності, автор гумористичних романів у жанрі фентезі. Широкої популярності його твори набули завдяки цікавим сюжетам та особливому непересічному гумору, яким пронизані всі його книги. У даній статті ми звернемо увагу на технології створення гумору та звернемо увагу на мовно - синтаксичні засоби створення гумору, якими користувався Террі Пратчетт.

Безсумнівно, мова відіграє роль у створенні і вираженні гумору. Існує багато теорій науковців, зарубіжних і вітчизняних, стосовно того, як гумор взаємодіє із лінгвістичними формами. В загальному, з лінгвістичної точки зору, існуючі теорії можна класифікувати на екзистенціальні і теологічні за своєю природою. Екзистенціальні теорії ставлять собі за мету пояснити сутність гумору, тобто достатні умови, які мають бути забезпечені, щоб вважати щось гумористичним. Теологічні теорії концентруються на меті використання гумору і як його механізми зумовлені даними цілями. Також, серед так званих метатеорій гумору ми можемо виділити теорії, метою яких є визначити специфічний зміст гумору, чинники, які впливають на гумор, його сприйняття і розвиток. Однак, сутнісні теорії в основному застосовуються у психології і соціології. Що стосується методів дослідження гумору у лінгвістичних вченнях, можемо визначити три головні групи теорій: теорії несумісності (incongruity theories), теорії ворожості (hostile theories) і теорії вивільнення (release theories).

Теорії несумісності, або їх ще називають теоріями контрасту, спочатку були запропоновані І. Кантом, коли він стверджував, що “сміх – це симпатія, що виникає з раптової трансформації напруженого очікування у ніщо”[1; с. 3]. Німецький філософ А. Шопенгауер розвинув дані теорії, визначивши гумор як несумісність

між поняттям і реальними об'єктами, які розглядалися через ці поняття [1; с. 5]. Провідний науковець С. Аттардо, який досліджував лінгвістику гумору, висунув ідею, що теорії несумісності базуються на протиріччях між поняттями.

Друга група теорій, теорії ворожості, також з'являються в літературі як теорії агресії, тріумфу, зневаги, зверхності та висмиювання. Згідно даних теорій, гумор має агресивний характер у своєму функціонуванні. Англійський філософ Т. Гоббс зазначав, що гумор виникає зі зверхньої позиції сміху стосовно деяких об'єктів реальності, а французький філософ Г. Бергсон заявляв, що гумор - це соціальна корекція, що використовується суспільством для виправлення девіантної поведінки [1; с. 3]. Дана теорія гумору часто використовується у соціолінгвістиці, яка сфокусована на міжособистісних стосунках користувачів мови. Важливо розглядати оповідь жартів, каламбурів, дражнілок через призму контексту, статі, влади, солідарності і соціальної дистанції, а також принципів ввічливості і співпраці, щоб зрозуміти, як словесний гумор може виражати агресію. Варто зазначити, що згідно теорій соціолінгвістики, гумор може функціонувати не лише на позначення зверхності, а й для налагодження міжособистісного контакту. Також, діалогічний гумор може існувати у жартах, які поширюються серед членів групи, яка має необхідні попередні знання для розуміння жарту [1; с. 4].

І третій тип теорій - теорії вивільнення, ще їх називають теоріями полегшення, сублімації, вивільнення. Дані теорії висунувають ідею, що гумор вивільняє різні психологічні напруження, дає людям свободу від пригнічуючих факторів, створених законами і правилами. Яскравим прихильником даної теорії був З. Фрейд, засновник психоаналізу, твердив, що енергія, вивільнена під час сміху, дає людям задоволення, тому що вона зменшує енергію, яка була би вивикористана на пригнічення психічної діяльності. У дослідженні мови ця теорія використовується для пояснення природи жартів і гри слів – кажуть вона вивільняє мовців від правил, що регулюють використання мови.

В загальному, лінгвісти виділяють такі види комічного: гумор, сатира, іронія, сарказм, інвектива, бурлеск, трагедія, гротеск, буфонада. Проаналізувавши ряд художніх творів Террі Пратчетта, можна твердити, що автор в основному послуговується засобами гумору, іронії та сатири.

До лінгвостилістичних засобів вираження гумору, іронії та сатири належать: лексичні засоби (семантизація лексем, атрибутивні словосполучення), використання власних імен; синтаксичні - риторичні запитання, вставні конструкції, цитатація, діалогічне цитування, авторська цитатація, алюзія, лексико-синтаксичні алогізми, повтор як засіб асоціативної іронії, тропи тощо. Проаналізуємо ряд мовних засобів, якими користується Т. Пратчетт для досягнення комічного ефекту. Автор **вигадує нові слова**:

1. "It looked the sort of book described in library catalogues as "slightly foxed", although it would be more honest to admit that it looked as though it had been badgered, wolved and possibly beared as well." [5; с. 11].

Так, фраза "slightly foxed" перекладається як "вкриватися бурими плямами" (про папір), в переносному значенні ще кажуть "покриватися "лисячими" плямами". За аналогією автор створює нові слова і досягає гумористичного ефекту.

2. "And you shouldn't hit dwarfs! That's speciesism!" [2; с. 52].

Т. Пратчетт використовує **повтор** як засіб досягнення комічного ефекту:

1) "I've never seen anyone eat three of Throat Dibbler's sausages inna bun and look so happy," said the Senior Wrangler.

"I've never seen anyone eat three of Throat Dibbler's sausages inna bun and look so upright," said the Dean.

"I've never seen anyone eat three of Throat Dibbler's sausages inna bun and get away without paying," said the Lecturer in Recent Runes." 2. "Any adventurous sailors who got funny ideas from staring at eggs and oranges for too long and set out for the antipodes soon learned that the reason why distant ships looked as though they were disappearing over the edge of the world was that they *were* disappearing over the edge of the world. [5; с. 19].

Дуже часто для покладання логічного наголосу на певне слово автор виділяє певні слова курсивом, надаючи висловлюванню нового модально – експресивного значення.

"Well, actually he was no good at wizardry either, but at least he was *definitively* no good at it."

Автор послуговується засобами **алюзії**:

1) "... Yea, the king will come bringing Law and Justice, and know nothing but the Truth, and Protect and Serve the People with his Sword." [4; с. 12] Так "nothing but the Truth", є прямою цитатою із присяги у приміщенні суду, а слова "Serve and Protect" відомі своєю появою у девізах Американських поліцейських підрозділів.

2) "In fact Rincewind never spoke to his particular tree again, but from that brief conversation it spun the basis of the first tree religion which, in time, swept the forests of the world. Its tenet of faith was this: a tree that was a good tree, and led a clean, decent and upstanding life, could be assured of a future life after death. If it was very good indeed it wood eventually be reincarnated as five thousands rolls of lavatory paper." [5; с. 22]. У поданому уривку автор проводить паралель із людськими віруваннями, натякаючи на їх слабкі сторони.

- **Іронія**: 1) "The Chair of Indefinite Studies rubbed his leg. "I know the Lecturer in Recent Runes is giving a lecture in 3B,"*he said. "But I don't know where he *is*. You know, that really hurt – "

*All *virtual* lectures took place in room 3B, a room not locatable on any floor plan of the University and also, it was considered, infinite in size. [2; с. 22] 2) "There was a snore from the Chair of Indefinite Studies, who was suddenly giving a lecture in room 3B" [2; с. 61].

Тропи є незамінними помічниками Террі Пратчетта у створенні комічних образів. Серед різних типів тропів спостерігаємо використання: метафоричних **порівнянь**:

1. The sun rose slowly, as if it wasn't sure it was worth the effort.[5; с. 7] 2. "Great a'Tuin of the great slow sad flippers and star polished carapace, labouring through the galactic night under the weight of the Disk. As large as words. As old as Time. As patient as a brick." [5; с. 7]. 3. "There was the faintest of pure sounds, high and sharp, like a breaking of a mouse's heart." [5; с. 22].

- **гіперболи:** 1. “This attempt has been one thousand per cent successful.” [5; c. 9]. 2. “After five minutes Mort came out of the tailor’s wearing a loose fitting brown garment of imprecise function, which had been understandably unclaimed by a previous owner and had plenty of room for him to grow, on the assumption that he would grow into a nineteen-legged elephant.” [3; c. 15]
- **епітетів:** “By myself, he thought, only *ordinary* horrible things can happen to me. [2; c. 89]
- **метафори:** “Rincewind had always been on the bottom of the social heap. It didn’t matter what size heap it was. The top got higher or lower, but the bottom was always in the same place. But at least it was an Ankh-Morpork heap.” [2; c. 95] 2. “Promotion was slow in a profession that traditionally bestowed long life, and it was accepted that younger wizards would frequently seek advancement via dead men’s curly shoes, having previously emptied them of their occupants.” [5; c. 22].

Автор широко використовує **вставні конструкції:**

- 1) “The Luggage trotted along behind him (anything made of the wood would follow its owner anywhere and it was often used to make luggage for the grave goods of the very rich dead kings who wanted to be sure of starting a new life in the next world with clean underwear).” [5; c. 28]. 2. “His policy was to find one person and make his life difficult until everything happened the way he wanted it to. (A policy adopted by almost all managers and several notable gods.)” [2; c. 22]

- засоби **невласне прямої мови:**

- 1) “According to the philosopher Ly Tin Wheedle, chaos is found in greatest abundance wherever order is being sought. It always defeats order, because it is better organized.” [1; c. 12] 2. “He suddenly felt immensely proud of his countrymen. They might be veal and greedy, but by heaven they were very good at it and they never assumed that there wasn’t any more to learn.” [2; c. 140] 3. “Quimby was eventually killed by a disgruntled poet during an experiment conducted in the palace grounds to prove the disputed accuracy of the proverb “The pen is mightier than the sword”, and in his memory it was amended to include the phrase “only if the sword is very small and the pen is very sharp.” [5; c. 19].

Діалогічна цитация є потужним засобом у створенні комічного:

“Um, you *were* summoned, lord,” said one of the under-wizards. “That’s why you’re here,” he added helpfully.

“I mean why wasn’t I summoned *before*?” snapped Galder, pushing his way to the grille.

“Um, before who, lord?” said the wizard. [5; c. 12].

В даному дослідженні ми звернули увагу лише на деякі із величезного різноманіття мовних засобів, якими користуються Т. Пратчетт для досягнення комічного ефекту у своїх літературних творах.

3. Висновки

Здійснивши аналіз вибраних уривків творів Террі Пратчетта у стилі фентезі – романів, що за своїм жанром особливо багаті на різні види тропів – і за підтримки ряду теорій створення гумору, можна зробити висновок, що взаємодія тропів як стратегія є ефективним засобом створення гумористичного ефекту у художньому тексті. Теорія несумісності є однією з головних теорій у філософії гумору, забезпечуючи головні засоби аналізу гумористичного ефекту під час застосування тропів. Очікування читачів, сформовані опрацюванням популярних текстів культурної і літературної спадщини протягом життя, зустрічаються з елементами, що є несумісними із їх попередньо сформованими поняттями, і, як наслідок, в результаті можуть викликати почуття задоволення і сміх. Внаслідок співставлення несумісних понять, які за своєю природою не є гумористичними, виникає комічний ефект, який лягає в основу нарративної стратегії написання комічних текстів.

References

- [1] Explorations in Humor Studies. Humor research project. Edited by Marcin Kuczok, Anna Stwora and Mariola Swierkot. – Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing. – 2020. – 201 p.
- [2] Pratchett T. A discworld novel. Interesting times. - London: Transworld Publishers, 1995. – 352 p.
- [3] Pratchett T. Death Trilogy. - London: Victor Gollancz, 1994. – 754p.
- [4] Pratchett T. Guards! Guards! - New York: Harper Collins Publishers, 2013.
- [5] Pratchett T. The light fantastic. - London: Transworld Publishers, 1986. - 285 p.

Roienko Liudmyla – Senior Lecturer, Foreign Languages Department, Kyiv National University of Technologies and Design, 2, Nemyrovych – Danchenko Street, Kyiv, Ukraine, e-mail: Lroyenko@gmail.com. **Where and when she graduated:** Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, 2002; National Pedagogical Dragomanov University, 2018. **Professional orientation or specialization:** English language teacher, translator from the English language. **The most relevant publication outputs:** 1. Roienko L. V. Text coherence and cohesion as linguistic categories//. – Innovatsiini tendentsii pidhotovky fakhivtsiv v umovakh polikulturnoho ta multylinhvalnoho hlobalizovanoho svitu. Zbirnyk tez dopovidei II mizhvuzivskoi nauk.-prakt. konferentsii (m. Kyiv, 11 kvitnia 2017 roku). K. : KHUTD, 2017. – s. 292-296. 2. Roienko L. Using online educational platforms as an effective way of business

English learning// Dialoh kultur u Yevropeiskomu osvithnomu prostori [Elektronnyi resurs] : Materialy IV Mizhnarodnoi konferentsii, m. Kyiv, 14 travnia 2019 r. Kyivskyi natsionalnyi universytet tekhnolohii ta dyzainu / upor. S. Ye. Dvorianchykova. – K. : KNUTD, 2019. – s. 83-86.